

Beletrina*

DNEVNIK 1966–1971

© ŠTUDENSKA ZALOŽBA 2010
© SUHRKAMP VERLAG GMBH UND CO. KG

Brez predhodnega pisnega dovoljenja Študentske založbe je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, dajanje v najem, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnemkoli obsegu ali postopku, vključno s fotokopiranjem, tiskanjem, javnim interaktivnim dostopom ali shranitvijo v elektronski obliki.

IZVIRNI NASLOV DELA:
TAGEBUCH 1966-1971

Vse informacije o knjigah Študentske založbe dobite na spletnem naslovu:
WWW.STUDENSKAZALOZBA.SI

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.112.2-94

FRISCH, Max
Dnevnik 1966-1971 / Max Frisch ; [prevedel Vital Klabus]. -
Ljubljana : Študentska založba, 2010. - (Knjižna zbirka
Beletrina)

Prevod dela: Tagebuch 1966-1971

ISBN 978-961-242-328-5

253407488

Max Frisch
DNEVNIK 1966–1971

prevedel Vital Klabus

Za Marianne

1966

Vprašalnik

1.
Ali ste prepričani, da vam je zares do ohranitve človeškega rodu, ko vas in vseh vaših znancev ne bo več?
2.
Zakaj? Zadostujejo iztočnice.
3.
Koliko od vaših otrok ni prišlo na svet po vaši volji?
4.
S kom se rajši nikoli ne bi bili srečali?
5.
Ali se počutite krivega do kake osebe, ki ji o tem ni treba nič vedeti, in ali zaradi tega sovražite bolj sami sebe kakor tisto osebo?
6.
Ali si želite imeti popoln spomin?
7.
Kako se imenuje politik, čigar smrt zaradi bolezni, prometne nezgode itn. bi vas lahko navdala z upanjem? Ali pa se vam nobeden ne zdi nenadomestljiv?
8.
Koga od tistih, ki so mrtvi, bi radi spet videli?
9.
Koga pa, nasprotno, ne bi radi videli?
10.
Ali bi radi pripadali kakemu drugemu narodu (kulturi) in kateremu?

IO
II

11.

Koliko let si želite doživeti?

12.

Ko bi bilo v vaši moči, da bi lahko ukazovali, kar se vam danes zdi prav, ali bi tisto ukazali v nasprotju z ugovarjanjem večine? Da ali ne.

13.

Zakaj ne, če se vam tisto zdi prav?

14.

Ali prej sovražite kak kolektiv ali določeno osebo in ali sovražite rajši sami ali v kakem kolektivu?

15.

Kdaj ste nehali verjeti, da postajate pametnejši, ali pa to še vedno verjamete? Navedite starost.

16.

Vas vaša samokritika prepriča?

17.

Kaj vam po vašem mnenju ljudje zamerijo in kaj zamerite sami sebi, in če ni oboje isto: za kaj prej prosite za zamero?

18.

Če si kdaj mimogrede predstavljate, da se ne bi bili nikoli rodili: vas ta predstava vznemiri?

19.

Kadar pomislite na pokojnike: bi si želeli, da bi vas pokojnik nagovoril, ali bi rajši pokojniku še kaj povedali?

20.

Ali koga ljubite?

21.
In iz česa to sklepete?
22.
Recimo, da niste nikoli umorili kakega človeka: kako si razlagate, zakaj se to nikoli ni zgodilo?
23.
Kaj vam manjka za to, da bi bili srečni?
24.
Za kaj ste hvaležni?
25.
Ali bi vam bilo ljubše, da bi bili že mrtvi, ali bi rajši še nekaj časa živeli kot kaka zdrava žival? In kot katera žival?

Statistika

$\frac{12}{13}$

Povprečna življenjska doba je znašala ob Kristusovem rojstvu le 22 let, v času Martina Luthra že 33,5 leta, okoli leta 1900 še 49,2 leta in danes znaša 68,7 leta. Podaljševanje življenja pomeni hkrati prerezporejanje letnikov. Okoli leta 1900 so obsegali mladostniki (do dvajsetega leta starosti) še 46 % prebivalstva, leta 1925 le še 36 %, leta 1950 31 % in za leto 1975 računajo še z 28 % mladih ljudi. Temu ustrezno narašča število starih (po šestdesetem letu); okoli leta 1900 jih je bilo 7 % prebivalstva, okoli 1975 jih bo 20 %.

Točilnica Gorgot

Kadar mu njegova žena nič ne posega v besedo, vsakdo vidi, da ga ne posluša več; da se ji predolgo vleče, ko ji

govori. Možakar je zlatar. Njegovo delo je cenjeno. S stene sname strokovno priznanje (deželna razstava leta 1939). Eden od vajencev in dva nameščenca sta opazila. Kaj pravzaprav? Tega ne vedo, a opazili so: stari je prepričan, da jim je dolžan dokaz, da zna on bolje, in oni mu jih napojejo, tudi če se mu ta dokaz posreči. Zdaj sedi skoraj vsak večer v točilnici. Mladi bradači, njihova ohlačena dekleta z razpuščenimi lasmi itn., nič ga ne moti, da ob petih popoldne ne delajo. Točilnica je tudi podnevi mračna. Kot mlad človek je delal; to mu je ostalo. Potem gre še enkrat v svojo delavnico. Enkrat pride v točilnico ona; on se je že napil in ne napravi dobrega vtisa. Ona ni pričakovala, da bo drugače; on to ve. Ona mu položi roko na roko, spravi zlatarja domov. Njegov oče je bil osnovnošolski učitelj. V marsikaterem pogledu, na primer v političnem, ve kratko malo več od svoje žene, v drugih rečeh manj; to zadnje zadostuje: kadar je njegovo politično znanje ali mnenja ne zanimajo, postane negotov. Kadar ona trdi, češ Trocki je bil ustreljen, on ugovarja, vendar je to ne prepriča; če potem preveri v kaki knjigi, ga obide jeza nad tem, da ga je bila zmožna narediti negotovega. Cele tedne ne prihaja več v točilnico. Mogoče je našel kako drugo krčmo, ki je ona ne pozna. Ona je izučena vzgojiteljica, takrat je svoj poklic opustila zaradi svojih otrok; na skrbi ima zlatarjevo knjigovodstvo, to ni veliko dela; je nenadomestljiva. Pozneje on spet poseda za okroglo mizo v točilnici; ogleduje si mlade bradače, pije, se z nikomer ne pogovarja. Kadar vzame kak časopis, se mu zdi, kakor da je vse to že bral. Mogoče ga je ona zapustila. Kaj počne, kadar tu takole sedi in molči: opravičuje se sam pri sebi. Navsezadnje je s svojimi silami ustanovil prodajalno, navsezadnje je njegovo delo med strokovnjaki priznано itn. Otroka, zdaj že odrasla in samostojna, sta opazila, da potrebu-

Max Frisch: DNEVNIK 1966-1971

je njuno spoštovanje; zaradi njegove samohvale jima ni lahko shajati z njim. Žena ga ni zapustila; ve, da jo zlatar potrebuje, in dostojanstveno prenaša svoj križ. Je sredi 40 let. Nič več se ne bo spremenilo. Pravzaprav si on ne more predstavljati njenega življenja. Ona pride z nakupovalno torbo v točilnico in tudi popije kozarec rdečega. Mogoče že zelo zgodaj, že prvi večer je opazila, da ga lahko narediš negotovega. Svoj čas je veljal za zaletela; uspehi pri ženskah itn. Pregovoril jo je za vožnjo s čolnom, da je lahko pokazal, kako zna veslati, in je imel sam pri sebi občutek, da je odpovedal, ko je začelo deževati. Da je zdaj odpovedal, v ničemer ne spreminja njenega odnosa do njega, nasprotno, še potrjuje ga. Kako v točilnici plača vino za oba, vzame njeno nakupovalno torbo in ji potem podrži plašč ter počaka, kako si ne upa reči: Tak pojdi že! in kako pripiše krivdo sebi, ko ona toliko da ni pozabila rokavic.

14

15

Berzona

Vas, nekaj kilometrov daleč od meje, ima 82 prebivalcev, ki govorijo italijansko; nikjer nobenega ristoranteja, niti nobenega bifeja, ker ne leži ob cesti skozi dolino, temveč malo stran. Vsak obiskovalec iz mest pri priči reče: Ta zrak! potem pa z rahlo tesnobo: In ta tišina! Pokrajina je strma: terase z običajnimi suhimi zidovi, kostanji, figovec, ki raste mukoma, džungla z robidnicami, dva velika oreha, osat itn. Moraš se paziti pred kačami. Ko je Alfred Andersch, ki že leta prebiva tukaj, opozoril na to malo posestvo, je stavba razpadala, stara kmečka bajta z debelim zidovjem in stolpastim hlevom, ki se zdaj imenuje studio, vse prekrito z granitom. Dolina (Val Onsernone) nima dna, temveč na sredi globoko in divjo sotesko, v

katero se še nikoli nisva spustila; pobočja so gozdnata, zgoraj skalnata in z leti najbrž dolgočasna. Pozimi mi je vse skupaj ljubše. Domačini so se poprej preživljali s pletenjem slame, dokler se niso na milanskem trgu nenkrat pojavili japonske košare in klobuki in torbe; odtlej dolina tone v revščino.

Namera

Mnogokaj seveda po petih letih na tujem (Rim) postane razločnejše, ne da bi zato postalo vredno omembe, če ne pripelje do novih spoznanj, in doslej ni bilo tako. Odtod namera, da o Švici vsaj javno ne bom več dajal nobenih izjav.

...

Dejansko tujci, ki stanujejo v Švici, pogosto gledajo na to deželo bolj vedro kakor kdo od nas. Vzdržijo se vsakršne fundamentalne kritike; naša lastna kritika jim je prej mučna, želijo si, da bi jim bilo s tem prizaneseno. Kaj razen švicarske bančne tajnosti jih privlačuje? Očitno vendarle marsikaj: pokrajinske značilnosti, osrednja lega v Evropi, snažnost, trdnost valute, manj to, kakšni so tu ljudje (glede tega se kdaj pa kdaj izdajo s pejorativnimi klišeji), predvsem pa nekakšna odveza: tu zadostuje, da imaš v redu denar in papirje in da ne naklepaš nobene spremembe. Če jih ravno ne jezi policijski nadzor nad tujci, v Švici tujcu o Švici ni vredno izgubljati besede. V čem pa uživajo: v brezzgodovinskosti kot udobju.

...

Obljuba, da o Švici ne bom več dajal nobenih izjav, je žal že prekršena. (»Majhno ljudstvo gospodarjev se počuti ogroženo: poklicali so delovno silo, zdaj pa prihajajo ljudje.«) Mogoče je bila vrnitev domov prezgodnja.

Casa da vendere

Včasih se to zgodi: neka vila stoji že dalj časa zapuščena, za stanovalci ni nobenega sledu. Zdi se, kot da so ljudje kratko malo vstali izza mize, ne da bi pospravili; v skledi splesnela rižota, v odprti steklenici vino, kot kamen trdi ostanki kruha. Niti oblek niso vzeli s seboj, niti čevljev, osebnih reči. Šele čez več tednov je zmanjkalo električne razsvetljave, ker ni nihče plačeval računa; to je zbudilo pozornost ... Medtem je bilo to in ono ukradeno; hišna vrata niso bila zapahnjena; portal z navnim grafitom, nad njim balkon, katerega ograja rjavi, zelene naoknice so zdaj spuščene, omet (jogurt z malinami) se v velikih kosih kruši. Na vrtu stoji tablica: CASA DA VENDERE, hiša na prodaj, kakor slišim: že leta.

16

17

Zlatar

Končalo se bo hudo. To ve, kadar sedi v točilnici. Španski natak, ko postavi na mizo tri deci rdečega, gleda drugam, že govori drugi mizi. Oče mu je umrl preprosto za srčno kapjo; v avtobusu. Kadar pride v točilnico kdo, ki zlatarja pozna od prej, zlatar ne ostane dolgo časa, položi denar na mizo, brž ko se stari znanec usede. Ne razume, kako da mu jih že vajenec napoje. Kot mlad mož, takrat

po šoli za umetno obrt, je delal na tujem (Strasbourg); leta 1939 se je vrnil. Vajenca je odpustil in vzel drugega: tudi novi pusti, da kaplja iz pipe. Najbrž je pedant ne le v svoji delavnici; 27 let dela s povečevalnim steklom. Ko pride z dela domov, ne prenese umazane kuhinje. Na primer. Včasih pomisli, da bi vse skupaj zažgal. Ona ve, da mož ne prenese umazane kuhinje, in se ji zdi že kar smešno, da mu je to problem. Španski natak v točilnici ravna z njim prijazno, vendar bolj malomarno kot z drugimi gosti. On si ne upa zahtevati, naj ima žena kuhinjo v redu. Tudi prej je ni nikoli spravila v red; očitno je postal bolj občutljiv, odkar je kot možki odpovedal. Že prošnja, naj vendar ne pusti posode cele dneve ležati naokoli, ker se mu kratko malo gnusi, pripelje do napetosti. Saj je navsezadnje diplomirana vzgojiteljica in ne njegova dekla. Napetosti v kuhinji se vsakokrat končajo s tem, da se zave, kako je smešen; ko sta tako daleč, ona brez besede pomije posodo, ne pa prej. Njegova prodajalna z delavnico leži v neki ulici v starem delu mesta, kjer bi požig veliko zalegel predvsem po polnoči. Kadar zlatar, ko je sam doma, pomije in obriše posodo pa tudi osnaži tla v kuhinji, mu je jasno, da se ona nima za kaj zahvaljevati; to je odkrit očitek. Kdaj pa kdaj on vseeno pomije, ker se mu nepomita posoda gnusi. Zakaj si ženska ne vzame drugega moža? Kadar tega ne naredi on in počaka, da pomije posodo ona, se mora zadržati, da se pri njej ne opraviči; saj zares ni njegova dekla. Po prvih dveh deci v točilnici se počuti kolikor toliko dobro; redkokdaj popije več. Ampak dva deci ne traja dolgo. Potem gre ponovno v delavnico, ko uslužbencev že ni več tam; zapre kapljajočo pipo. Enkrat huda napaka v knjigovodstvu, ki jo je zagrešila ona; o tem ji ne reče nič. Nič bolj ga ženska ne spoštuje, če jo užali. Kadar je ona kak teden dni pri svojih starših, ga nepomita posoda v

Max Frisch: DNEVNIK 1966-1971

kuhinji ne moti; splakne jo šele zadnji večer, preden se ona vrne. Njegov dohodek ni velik, a zadostuje. Ko ne bi bilo posode v kuhinji, bi bila stvar drugačna; iz tega vidi, da ona ne čuti potrebe po zadovoljevanju njegovih želja. To on ve. Seveda ne gre za posodo. Vse to on ve. Smešno je. Ženska ga pomiluje. Nič več ne prihaja v točilnico ponj; on občuti, kot da ga ima za neodgovornega, kadar pride ponj. Težaven človek je. Zmerom je bilo tako: če je kdaj bolan, se ona ganljivo trudi. To je še ostalo. Poprej je imel prijatelje; komaj kdaj jih še pokliče po telefonu, temu se izogiba, ker je smešno, s čim se ukvarja v mislih. Včasih se zgodi tisto, čemur pravimo zakonski prepir, vendar se on takšnim prepirom izogiba, ker potem reče natanko tisto, česar ni hotel reči: zadeva z nepomito posodo. Na primer. Kdaj pa kdaj se ona potruji. Njegovo zanimanje za javne zadeve (saniranje starega dela mesta) je ugasnilo; sicer bere dnevnik TAGESANZEIGER, ko sedi v točilnici. V primerjavi z vsem, kar piše v časopisu, je smešno, o čemer premišlja. Ni mu v čast. Če bi že kdaj zažgal, bi zažgal zato.

Poprej se mu ni bilo treba z ničimer sprijazniti; zaletav človek pač, uspehi pri ženskah itn. Še pred kratkim se mu z mnogočim ni bilo treba sprijazniti, ker se tisto sploh ni pripetilo. Na primer: fotografijo Strasbourga je kratko malo vzela s stene, jo odstranila. Njegova žena se zdaj zmerom boji, da se bo osmešil. Kadar kdo pomotoma pokliče njuno telefonsko številko in potem kar odloži slušalko, ne da bi se opravičil, vzame on to osebno; ponovno reče: Huber! četudi je oni ravnokar odložil. Zadaj v prodajalni (dopol-dne) sedi pri neonski razsvetljavi s povečevalnim steklom, priščenjenim v očesno votlino; žena govori s strankami, on skoraj nič več, ali pa se, kadar hoče kaka stranka govoriti s samim zlatarjem, nagne čez mizo, da stranka ne

bi videla njegovega obraza. Še obstajajo ljudje, ki kupijo njegove broške. Povečini ne reče nič, sploh nič, samo čudi se, kaj je pravzaprav to, da se z vsem sprijazni. Morebiti žena misli, da zlatar tega niti ne opazi. Tedaj vsakokrat povpraša: »Si zares zaklenil stanovanje?« Včasih jo zlatar samo pogleda: kakor da bi se bil zmožen obesiti. Eden od natarjev, mladi Španec, je to tudi opazil, postane prijaznejši, odkar zlatar nič več ne sleče plašča; zraven nosi baskovsko čepico, odvijje mesni sir iz šumečega papirja; očitno ne bo šel na večerjo domov. Kadar se zlatar s kom prepira, ve, da je ona že vnaprej na strani drugega; pri tem mu ni treba prav nič dopovedovati. Žena zmerom hoče, da naj on vse napravi kar najbolje, in se obnaša tako, kot da on dela le še napake. Včasih hoče on vse skupaj končati. V točilnici ga nič ne moti, če so pepelniki umazani. Enkrat mora ona to pač izreči: »Saj vsa umazanija prihaja od tebe.« To se mu da dokazati. Zmerom je bolje, če ji ne reče nič. Uro zatem, ko je zlatar prišel iz stranišča, opazi, da nima zapetih hlač; mogoče se je to pripetilo že večkrat in zlatar ni sploh nič opazil. V plašču se počuti varnejši. V točilnici se spomni na dogodek, o katerem je slišal kot učenec: neki delavec, miner, ki je imel raka na požiralniku, si je vtaknil v usta naboj; možgani so se mu razpršili po arkadah pri Hechtplatzu. Ta je hotel, naj bo stvar grda; zlatar pa tega pravzaprav noče. Proti šesti uri bo točilnica polna, takrat prepusti prostor drugim; saj že sedi v plašču in nihče se ne zmeni za to, ko odide. Denar položi poprej na mizo. Drug dogodek: kot učenec na šoli za umetno obrt, ko je stanoval v Wiedikonu pri materi, je zaslišal med čiščenjem zob v kopalnici nenavaden zvok iz spodnje kopalnice, ne zelo glasnega, približno tako, kakor če bi kdo razbil s kladivcem ogledalo, le da ni potem nič zažvenketalo; strel; čez dve uri so iz hiše z najemniškimi

Max Frisch: DNEVNIK 1966–1971

stanovanji odnesli krsto. Starejši ko postaja človek, toliko preprostejše bi vse hotel. Na Albisu pozna dovolj mest, ki so primerna; saj ni nujno, da se zgodi v nedeljo, ko je tam veliko sprehajalcev, družine z otroki. Včasih pomisli: Obesil se bom! kadar na primer ona reče: »Ne čvekaj, temveč misli.« Čedalje bolj redno zahaja v točilnico. Potem ko se usede, si najprej ogleda ljudi; potem pomisli. Kaj pravzaprav? Mlad dolgolas bradač za okroglo mizo reče: Dober tek. Pozneje zasliši od stranske mize besedo: Kurec. Zlatar se mora paziti, da ne poveže vsega s seboj; sploh se mora kar naprej paziti. (Ne le kadar prihaja iz stranišča.) Vse življenje si je prizadeval, da ne bi bil zoprn, vse življenje je zmerom odpiral straniščno okno, na vlaku si je zmerom potegnil plašč čez obraz, kadar je hotel spati. Zdaj poznajo v točilnici zlatarja le še v plašču: stavec, zadovoljen z mesnim sirom in kozarcem rdečega. Nikakršen trap ni, kakor meni ona doma, ampak mora se paziti. Ko v točilnici položi na mizo denar, ga dvakrat prešteje, čez nekaj časa celo tretjič. Skok s kakega razglednega stolpa bi bil zanesljiv, a če vse premisli: odurno za sorodnike, pa si je vse življenje prizadeval, da ne bi bil zoprn. Zlatar ve, da bi se moralo zgoditi kmalu. Ker se je rodil blizu Züricha (Adliswil) in je zrasel v Zürichu, seveda pozna Mühlebachstrasse in Mühlegasse; vseeno je na cesti ravnokar pojasnil napak. Na srečo nje ni bilo zraven. Kadar sedita pred televizorjem: njegovo mnenje nikoli ne prepriča, on je zmerom na strani tistih, ki njegove žene ne prepričajo, na primer na strani Willyja Brandta. Enkrat pomisli tudi na plinsko pipo; le da v stanovanju ni nobene plinske pipe. Ona hoče od njega zmerom najboljšo: na primer, da naj gre med ljudi. Pozneje žena reče, da je spet ves čas govoril samo on, da drugih ne posluša itn., zlatar ve samo to, da nikogar ne prepriča, kadar zlatar kdaj tudi kaj reče.

20
21

Zanesljiva in za svojce ne odvrtna je edinole metoda z uspavalom, ki se njemu zdi nemožata; kljub temu je zadnje mesece začel zbirati uspavalne tablete, skriva jih v delavnici. A tudi za to mora biti človek prave volje; ne zadostuje, da se ne bojiš. Človek ne vzame kar tako trideset uspavalnih tablet, si jih zmeče iz dlani v usta, po tri ali štiri, treba jih je vsakič poplakniti z vodo ali s chiantijem. Kadar se zlatar, da bi bil za to prave volje, spusti v prepir v zvezi s kako malenkostjo (že spet je vrgla stran današnji TAGESANZEIGER), je ona razumna. Celo materinska; potem kuha njegove najljubše jedi, mu pusti, da prižge televizor. Pozneje se on opraviči. Ni kriva ona, da postaja vse čedalje hujše: »Otročje!« to človek pač reče kar tako; saj ni tako mislila, kakor to sliši on. Mnogokaj je že pred desetimi ali dvajsetimi leti govorila natanko tako, in zlatarja ni prav nič motilo, če je rekla »Butec«. Tega ne misli dobesedno, sicer ne bi bila vse življenje živela z zlatarjem. Postelji imata še zmerom drugo ob drugi. Saj ni kriva ona, da mora vpričo ljudi reči: »Ne reče se karfunkel, reči hočeš karbunkel.« Docela stvarno; sicer pa mu je to povedala že doma. Strašno je, kadar človek ne more reči ničesar več. Enkrat reče ona: »Zdaj govoriš kot kakšen bebec,« a se za to opraviči; mislila je takole – nikoli več ne bo tega rekla.

Pravzaprav se sploh ni več treba odločiti, ko sedi na klopi ob gozdu: zadostuje pogled na mesto, reko Limmat, stolpe, gazometer pri Schlierenu, ljubezensko dvojico, ki odhaja v gozd. Zlatar ima zdaj uspavala v žepu na plašču. Kmalu mu bo 64 let. Na kaj čaka? Ko pa mora ponoči že tako in tako na stranišče: desetkrat po tri tablete z enim požirkom, to se že da. Le zanesljivo mora biti. V točilnico ne prihaja več (zlatarja ne pogrešajo, vendar on tam manjka: stara železna peč, dimna cev skozi prostor itn., dva ali

Max Frisch: DNEVNIK 1966–1971

trije starci pravzaprav spadajo k inventarju), naenkrat ne ve več, čemu v to točilnico. Če si da zlatar dodatno naročiti papirne liste s svojo pisemsko glavo ali če si znova kupi novo baretko, to ne pomeni, da hoče počakati, dokler ga prvič ne udari možganska kap. Tedaj bo prepozno. Snaha v São Paulu piše, da pridejo v septembru v Zürich; zlatar se ne bo držal njenega koledarja, najsi je njen predlog mišljen še tako ljubeznivo: družinski izlet na Vierwaldstättsko jezero, kjer imajo ozimice v pivovem testu. Po njenem mnenju zlatar preveč dela. Ko mora ponoči tako in tako na stranišče, je ura že štiri zjutraj, in če ob devetih ne pride na kavo, ona pokliče pomoč, kak rešilec ti izčrpa želodec. Narediti bi se dalo le na večer; ne prepozno, da rešilec ne pripelje prezgodaj; ne prezgodaj, da ne bo že zaspal pred televizorjem. Drugi dan se v zraku vrtinčijo snežinke; da ne bi kdo opazil njegove namere okrog desetih zvečer použiti uspavalo, preživi dan kot po navadi: dopoldne v delavnici, popoldne v točilnici (zadnjikrat), ne popije nič več kot po navadi, prebere TAGESANZEIGER, da bi si skrajšal čas. Ona opazi le to, da je bil spet v točilnici: »Še pobebil se boš v tej točilnici.« Če se imaš v oblasti, se ti ni treba sprijazniti z ničimer; ker je zlatar niti ne pogleda, temveč lista po TAGESANZEIGERJU, se dela, kot da ni slišal, ona ponovi: »Pobebil se boš.« Pa se ima zlatar tedaj v oblasti kot že dolgo ne več; le škoda se mu zdi, da ženska to pravi ravno danes. Drugo jutro mrtev zlatar, to ne gre; morala bi si očitati, da je to rekla. Še zmerom spita v posteljah, ki sta druga zraven druge. Ob desetih, ko so vsakokrat poročila, pomisli zlatar skoraj vsakič na to. Zlatar pozna nekoga, ki ga je zadela kap: videti je, kot da mu je odpovedala le veka; to lahko skriješ s sončnimi očali; na lepem so vsi ljudje zelo prijazni z njim, ni jim jasno, ali mož še lahko misli. Ali takšen človek ve, da

$\frac{22}{23}$

beblja? Ne bo si več opomogel od tega, vendar ni nujno, da ga še drugič zadene kap. Še vedno se ima zlatar v oblasti, še lahko misli. Kdaj drugič spet ne gre: žena mora jutri k zdravniku, pove ona. Možno je, da bo treba rezati, reče zdravnik, ni razloga za skrb, vse skupaj bo trajalo osem ali deset dni ... Za tako dolgo mora on tisto odložiti.

Zlatar živi še zmerom. Na vrsto pridejo pečene ozimice v pivovem testu ob Vierwaldstättskem jezeru v septembru z vnučkom iz São Paula. Jajaja! Le babica se ne počuti najbolje; pripoveduje zgodbo o svoji operaciji spomladi, zlatarju pa se zdi, da pečene ozimice v pivovem testu tudi nimajo več tako dobrega okusa kakor poprej. Sin iz São Paula: generalni zastopnik neke švicarsko-ameriške firme, že skorajda Američan, ko takole pripoveduje o Latinski Ameriki in pri tem krmi domače labode. Zlatar sliši, da denar sploh nima več nobene vloge, tudi če bo doživel devetdeset let, sploh nobene vloge. Jajaja! reče ne on, temveč babica; tega ne reče njemu, temveč vnučku.

Ko sedi v točilnici (železna peč je še zmerom tu, le natakariji so se zamenjali) in ko odvijje mesni sir iz šumečega papirja, potem žveči – njegova žena je medtem umrla, prodajalna je prodana, on stanuje v nekem mestnem domu za stare ljudi.

Berlin

Vidiš lahko, kar že veš. Od takrat sem bil večkrat v Berlinu in si nisem šel ogledat zidu. Uwe Johnson nas vodi naokoli kot kaka uradna oseba, ki opravlja službo, brez komentarja; ker je zelo velik, se vljudno skloni,

kadar kdo zahteva kako tehnično pojasnilo, in vsakokrat vzame pipo iz ust, kot zmerom v usnjenem suknjiču, z glavo obrito do golega. Samega sebe ne označuje kot begunca, a ne more več na drugo stran. Dan s soncem in mrzlim vetrom, veliko svetlega severnjaškega neba nad bodečo žico. Kadar človek zagleda zid, k temu ni kaj reči; ob pogledu nanj se tudi nikakor ne da nič drugega govoriti. Šele pozneje v neki krčmi (ta stoji skorajda v nikogaršnji deželi) se pogovoriva osebno, ne da bi si on sploh slekel črni usnjeni suknjič, katerega je nosil tudi v poletnem Rimu. Uradna obleka? Mošnjiček s tobakom, ki ga vzamem iz žepa, mi je podaril on, ker naj bi bil jaz nekoč dejal – ne v Rimu ne v Spoletu in ne v baru, temveč pri kiosku ... Homerski spomin ima ta človek; Mecklenburg se bo lahko zanesel na to.

24

25

Spomini na Brechta

Kako sem Brechta v novembru 1947, nekaj dni po tem, ko je prišel v Evropo, prvič videl: v tesnem, s knjigami natlačenem stanovanjcu Kurta Hirschfelda, dramaturga Zürškega dramskega gledališča, v katerem so bile prvič uprizorjene tri Brechtove igre v nemščini. Brecht je tam sedel, kakršnega smo poznali z redkih fotografij, na klopi čisto v kotu; siv, molčeč, slok, nekoliko odmaknjen, možak v tujini, v kateri govorijo njegov jezik. Videti je bilo, da ga veseli, ker ima okoli svojih ramen na levi in na desni stene. Poročilo o »hearingih«, ki jih je Brecht ravnokar prestal, so prekinili, ko sem se pridružil jaz. Meni je bilo takrat 38 let, bil sem arhitekt. Ker Züricha ni poznal, sem mu pokazal pot dol v Stadelhofen. Za mesto, v katerem se je nameraval naseliti za nedoločen čas, se ni zmenil niti